

Антоніна В. Волошенко
**ЕКОНОМІЧНА КОРУПЦІЯ ЯК ІНСТИТУЦІЯ
СИСТЕМНО-РУЙНІВНОГО ХАРАКТЕРУ**

У статті на підставі сутнісного підходу виявлено та проаналізовано окремі аспекти виникнення, сталі характеристики та внутрішні зв'язки економічної корупції як інституційного руйнівного утворення. Окреслено стратегічні напрямки антикорупційного дирижизму, спрямованого на деінституалізацію економічної корупції в системі національного господарства.

Ключові слова: інститут; економічна корупція; антикорупційний дирижизм; тіньова система.

Табл. 1. Літ. 23.

Антонина В. Волошенко
**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КОРРУПЦИЯ КАК ИНСТИТУТ
СИСТЕМНО-РАЗРУШИТЕЛЬНОГО ХАРАКТЕРА**

В статье на основе сущностного подхода выявлены и проанализированы отдельные аспекты возникновения, устойчивые характеристики и внутренние связи экономической коррупции как институционального разрушительного образования. Определены стратегические направления антикоррупционного дирижизма, направленного на деинституализацию экономической коррупции в системе национального хозяйства.

Ключевые слова: институт; экономическая коррупция; антикоррупционный дирижизм; теневая система.

Antonina V. Voloshenko¹
**ECONOMIC CORRUPTION AS AN INSTITUTION
OF SYSTEMIC DESTRUCTIVE NATURE**

Using an insight approach the selected aspects of origin, steady characteristics and internal relationships economic corruption as an institutionally destructive phenomenon are revealed and analyzed. Strategic directions in anticorruption dirigisme aimed at deinstitutionalisation of economic corruption within national economy are outlined.

Keywords: institute; economic corruption; anticorruption dirigisme; shadow system.

Peer-reviewed, approved and placed: 23.01.2017.

Постановка проблеми. Важливо усвідомлювати, що сучасна економічна реальність надмірно поліфонічна та складна. Звідси випливає важливість дисциплінування понятійно-категоріальної сфери. Нерозуміння (а тим більш ігнорування) цієї необхідності породжує й відтворює понятійно-концептуальну кризу, тобто кризу смислів, понять, категорій як необхідного інструментарію для розуміння економічних реалій сьогодення. Зазначена даність особливо чітко спостерігається в такому інституційному, руйнівному за своїми наслідками явищі, як економічна корупція. Тобто прірва концептуальної невідповідності прослідковується передусім у трактуванні й розумінні корупції взагалі й економічної корупції зокрема. Остання – це явище, яке не можна описати та причино пояснити, оминаючи формальні та неформальні інститути. Попри це, такі інституційні різновиди корупції, як хабарництво, контрабанда, тінізація, офшоризація, продаж інсайдерської інформації та інші

¹ National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.

суміжні явища і процеси не аналізуються в системній взаємообумовленості і взаємозв'язку. Також вітчизняна аналітика чомусь не бере до уваги т.зв. «інноваційно-технологічну корупцію», яка останнім часом набуває відчутного поширення.

Таким чином, авторська постановка проблеми, що винесена в назву цієї статті, включає передусім сутнісний підхід до характеристики такого системно-руйнівного явища, яким на сьогодні є економічна корупція і водночас передбачає аналіз організаційно-управлінських механізмів, націлених активізувати й посилити віддачу антикорупційного дирижизму в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто визнати, що вітчизняна економічна наука дотепер тримає проблему корупції на периферії своєї уваги. Про це переконливо свідчить відсутність дисертаційних досліджень та системних монографічних видань, присвячених розробці стратегії та моделей запобігання і протидії політичній й економічній корупції.

Останнім часом на шпальтах газетних та Інтернет видань досить активно, однак у публіцистичному контексті, аналізується проблема ефективності новостворених антикорупційних структур, спеціалізованих служб фінансових розслідувань, на утримання яких держава витрачає немалі кошти. Водночас фундаментальних наукових досліджень такої вкрай гострої й болючої проблеми досі не з'явилося.

Лише деякі науковці та політичні діячі ризикнули актуалізувати окремі корупційні аспекти. Так, экс-прем'єр-міністр України Є.К. Марчук наголошує: «В Україні постала зловісна реальність остаточного утвердження в суспільстві свавілля політичних олігархів, владно економічних кланів, корумпованої державної демократії» [9]. Дипломат Ю. Щербак визнав, що «корупційна Україна стала втіленням усіх можливих і неможливих збочень, злочинів і негараздів» [21]. Фахівець у галузі фінансового права А.Т. Ковальчук справедливо стверджує, що «офшорні лагуни є своєрідним царством, в якому, зокрема, віддзеркалюється українська корупційно-мафіозна система» [7].

Своєрідну позицію щодо причин виникнення та поширення корупції в Україні висловлюють П.С. Єщенко [4], В.В.Ільїн [5], В.О. Мандибуря [8] та М.І. Сенченко [16].

У рамках інституціональної теорії російський аналітик Г.А. Сатаров акцентував увагу на важливості аналізу «соціології корупції». Головним у заявленому напрямку наукових досліджень автор вважає «взаємодію між новими інститутами і старими неформальними нормами та практиками» [15]. На підставі проведених досліджень вчений визначає, що корупція є індикатором неефективності інституційних реформ. Всупереч цьому твердженню російський вчений-соціолог С.В. Алексеев доводить, що неформальні відносини (до яких відноситься і корупція) також модернізуються, і крім того, частково інституціоналізуються [2].

Водночас, інституціональний контекст подібного явища досі знаходиться в зоні науково-концептуальної аморфності. А без чіткої теоретико-концептуальної постановки проблеми і таким чином без точної діагностики передумов та сутнісних чинників виникнення й укорінення корупції в суспільних і зокре-

ма фінансово-економічних відносинах, неможливо усвідомлено й системно займатися пошуком і застосуванням суспільно вагомих детермінант запобігання і протидії корупції в усіх її проявах.

Невирішені аспекти загальної проблеми. Не лише для вітчизняної, але й для світової науки досі залишаються невирішеними такі аспекти розмаїтого засилля економічної корупції:

- попри те, що термін «корупція» постійно і в різних контекстах згадується, фактично ця проблематика є лише формально домінантною в економічній політиці і тому коефіцієнт антикорупційної протидії подібному руйнівному процесу досі майже нульовий;

- на сьогодні в країні не існує єдиного інформаційного й статистичного ідентифікатора корупційних діянь. Тому різні бази даних мають різну точність, оскільки щоразу вони створюються заново і суб'єктизовано;

- поза увагою нинішніх дослідників залишається такий важливий аспект, як інституціональна сутність економічної корупції.

Мета дослідження полягає в дослідженні причин та процесів інституалізації економічної корупції в національному середовищі, а також визначенні стратегічних напрямків антикорупційного дирижизму, спрямованого на деінституалізацію економічної корупції в системі національного господарства.

Основні результати дослідження. Економічну корупцію не можна об'єктивно описати та причино пояснити, оминаючи існуючу систему інститутів. Водночас, саме ігнорування контенту зумовлює ситуацію, за якої т.зв. «антикорупційна боротьба» на вітчизняних теренах – це лише «мантра з навіюванням». Тобто реальної, дієвої протидії цьому системно-руйнівному явищу не відбувається. При цьому держава діє за звичною бюрократичною логікою – на кожну проблему створює орган (а нерідко – декілька), щоб таким чином запобігати й протидіяти фінансовим злочинам і корупції [18]. Однак попри все корупційні процеси не гальмуються.

Звідси закономірно виникає питання: чим же підживлюється економічна корупція на вітчизняних теренах, які корупційні каталізатори найбільш дієві в національній економіці? Відповідь на це немовби зрозуміла – передусім, відсутність вищої політичної волі і водночас жорсткого законодавства та невідворотної відповідальності за тіньові схеми й корупційні діяння.

Європейський суд аудиторів вкотре визнав Україну найкорумпованішою державою в Європі [3]. За результатами оцінювання «Національної системи доброчесності» в Україні 2015–2016 рр. можна стверджувати, що корупція в Україні залишається системною проблемою, яка існує на всіх рівнях влади. Попри активізацію офіційних заяв очільників, покращення ситуації не спостерігається. Навпаки, в потенційно прибуткових секторах, галузях і сферах корупція процвітає. Як наслідок, політичні партії і політичні діячі, Верховна рада, правоохоронні органи, держслужбовці найвищого рангу та судова гілка влади сприймаються широким загалом як хронічно корумповані [11].

Наврядчи можна погоджуватися з позицією директора НАБУ А. Ситника, коли той «концептуально переконаний, що з політичною корупцією насамперед потрібно боротися на виборах». Водночас глава НАБУ всерйоз не сприймає заяви політиків про політичні підкупи. «Такі заяви політиків ми чуємо

щодня, вони певною мірою маніпулятивні, спрямовані на псування репутації політичного опонента» [17].

Найбільш широко корупція розповсюджена в законодавчій, виконавчій, судовій владі, а також в правоохоронних органах, фінансовій і торгівельній сферах, енергетичній галузі, на рівні місцевого самоврядування, а затим і на суто побутовому рівні. Тобто саме через інституційно-корупційні викривлення корупційними метастазами охоплено практично всі сфери суспільного буття, а також суб'єктні відносини на всіх рівнях державного управління і національного господарства.

Відповідно до ст. 368-2 Кримінального кодексу України «незаконне збагачення» це – набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, так само і передача нею таких активів будь-якій іншій особі [1]. За це В. Трепак (екс-перший заступника Голови СБУ) чомусь пропонує не кримінальну, а цивільно-правову відповідальність: «Це може слугувати підставою для політичної, дисциплінарної, цивільно-правової відповідальності, наслідком яких є, зокрема, звільнення особи з державної посади» [20].

Не вдаючись у нюанси юридичної термінології та доктринального тлумачення вищезазначеної статті, висловимо повну неприйнятність подібного лібералізму для країни, тотально охопленої корупційними відносинами та тіншовими схемами. Наприклад, у минулому році 115 українських чиновників задекларували 375 офшорних компаній в 41 країнах [14]. При цьому майно та активи не задекларовані. Загалом, на вітчизняному ринку фінансових послуг налічується щонайменше 5 тис. різного роду фінансових організацій та установ. Цим відчутно ускладнюється формування єдиної взаємоузгодженої антикорупційної політики, зокрема, щодо розкриття інформації про кінцевих власників та пов'язаних осіб. Німецька газета "Die Welt" прямо зазначає, що «через корупцію Україна втрачає своїх останніх помічників» [22]. Це ж видання далі діагностує, що «боротьба з корупцією застопорилася, правоохоронні органи не стали достатньо незалежними, а олігархи відчутно впливають на політичні партії» [22].

Отже, нині корупція на вітчизняних теренах є сталою інституцією системно-руйнівного штабу. Не в останню чергу, через це сприйняття корупції як звичної реальності підростаючим поколінням формується якщо не раннього дитинства, то з шкільних і студентських років.

Корупція є одним з найбільш деструктивних явищ та чинників системного характеру, що перманентно впливають на всі інститути держави, деформуючи базові засади соціально-економічних реформ. Інституалізація економічної корупції – це система тіншових корупційних явищ і процесів з поступовою легітимізацією в регуляторно-управлінських діяннях і таким чином перетворенням на сталу реальність.

Незважаючи на прийняття масиву законів та підзаконних нормативних актів антикорупційного характеру, а також створення державних органів, основною місією яких є запобігання і протидія корупції, ситуація на краше не змінюється. Корупція з феномена девіантної поведінки окремих чиновників

переродилася у звичний, системний спосіб вирішення питань практично в усіх галузях і секторах національної економіки та гілках державної влади. Перетворення економічної корупції на звичну реальність зумовлює поширення й закріплення її допустимості в психології широкого загалу.

Відчутних позитивних результатів не спостерігається при проведенні профілактичних, превентивних та карних заходів антикорупційного характеру. Навпаки, останнім часом відзначаються системні прояви корупції в першу чергу на вищому рівні політичної влади, в системі державного управління, суддівському корпусі та прокуратурі.

Руйнуючи державні устої зсередини, корупція відтворює в розширених масштабах реальні загрози цивілізаційним перспективам української державності. Агресивність корупційних засад проявляється в її інституціональній експансії. Маючи силу внутрішньої стійкості, латентний і повзучий характер, корупція спотворює механізми соціального впливу, деформує зміст права і моралі, підмінює головні цілі державного управління, викривлює шляхи економічного розвитку. Унаслідок цього, корупція з приватної злочинної практики перетворюється на системну проблему, характерною ознакою якої є формування сталих корумпованих сегментів економіки, в яких політична воля держави фактично підпорядковується інтересам олігархічних груп.

Інституалізація економічної корупції проявляється системним характером, сталими зв'язками, сукупністю правил, норм, цінностей і звичок, які створюють умови її соціальної легітимізації і сприяють розширенню інституціональних корупційних практик.

Таким чином, корупція із спорадичного неформального явища перетворюється на масштабний соціально-економічний інститут, що несе реальну загрозу національній безпеці. Тому теоретичні пошуки шляхів і механізмів деінституалізації політичної та економічної корупції концептуального характеру вкрай важливі і необхідні.

Фундаментальна роль в інституціональній системі належить неформальним економічним інститутам, які в процесі еволюційного добору формують традиційну матрицю поведінки економічних агентів. Неформальні інститути встановлюються стихійно, без жодного свідомого задуму, як побічний результат взаємодії багатьох людей, що дбають про власні інтереси [12].

Розповсюдження корупції як неформального правила та норми поведінки, тіньового економічного інституту є, з одного боку, результатом індивідуальної раціональної поведінки, а з іншого – результатом дії специфічних якостей економічної системи, соціальних умов, культурної, політичної та інших сфер життєдіяльності людей, національних звичаїв, історичних традицій, ідеологічних настанов і загальноприйнятих уявлень про стандарти поведінки.

Російський вчений С.В. Алексєєв, досліджуючи корупцію в перехідному суспільстві в рамках соціологічного аналізу, визначає, що ціннісно-мотиваційну основу автогенерування корумпованих систем складають три парадоксально співіснуючі моделі в сучасному російському соціальному просторі: корупція як релікт радянської економіки дефіциту; психологія хабарництва, вкорінена в систему традиційних відносин обдарування; практика хабарництва як нова прагматична ринкова раціональність сучасної російської дійсності

[2]. Необхідно зауважити, що Україна як пострадянська країна, формування якої в незалежну державу, відбувалося під значним впливом політичних, економічних і культурно-соціальних відносин із Росією, також підпадає під дію вказаних моделей.

Беззаперечно слушною є думка професорів з Данії К.Х. Педерсен і Л. Йохансен, які пов'язують зростання корупції в посткомуністичних країнах не з комуністичним минулим і демократичним розвитком, а з обранням такого напрямку економічних реформ, що відкрив широкий шлях для політичної і передусім економічної корупції [6]. Українська корупційна реальність є цьому переконливим підтвердженням. Зауважимо, що саме масштабне розповсюдження корупції є умовою її інституціоналізації, і навпаки. Тобто, інституціоналізація корупції – це закріплення корупційних практик в тих або інших організаційно сталих формах, коли ці практики визнаються всіма учасниками вказаної діяльності та ретранслюються наступним поколінням суб'єктів корупційної взаємодії.

Інституціоналізація економічної корупції означає, що спонтанна корупційна поведінка окремих індивідів заміщується регулярними діями, спрямованими на отримання неправомірної вигоди, які здійснюються у відповідності з визначеними правилами. Інституціональна економічна корупція перетворює її на структуровану і самовідтворювальну (з фрактальними ознаками) систему. Свідченням подібного перетворення є такі системні ознаки інституціональної економічної корупції (табл. 1).

Таблиця 1. Системні ознаки інституціоналізації економічної корупції, авторська розробка

Ознаки системи	Характерні ознаки інституціональної економічної корупції
<i>Система є насамперед сукупністю елементів</i>	Інституціональна економічна корупція включає визначений набір соціальних ролей, наприклад: хабародавець та хабароотримувач; передбачає формування сталого набору норм корупційної поведінки.
<i>Наявність двох або більше типів зв'язків</i>	Інституціональна економічна корупція базується на нових типах зв'язків і організацій, що закріплюють корупційні практики.
<i>Наявність рівнів та їх ієрархія</i>	Інституціональна економічна корупція має ієрархічну структуру, в якій частина корупційного доходу з нижчих рівнів передається на вищі.
<i>Самоорганізованість та відтворювальність</i>	В Україні утвердилася вертикально інтегрована система корупції. Нині дане системно-руйнівне явище набуло безпрецедентних масштабів і на низовому рівні.

Оскільки інституціоналізація корупції на вітчизняних теренах є перманентним процесом, він органічно включає в себе послідовний ряд етапів: зародження, пошук форм, відбір серед них найбільш ефективних і адекватних цілям суб'єктів корупційної взаємодії і так далі. Унаслідок процесуального відбору окремі види корупційних практик постійно видозмінюються і набуваючи інституціональних форм, широко розповсюджуються формуючи корупційний феномен українського суспільства. Специфіка інституціональної експансії економічної корупції передусім у тому, що створюються тіньові корупційні

об'єднання, які згодом корумпують існуючі «здорові» або новостворені організаційно-управлінські державні структури.

Таким чином, посадові зловживання, або «клептократія», стали на вітчизняних теренах уже буденною справою. Е-декларування фінансових і матеріальних статків політичних діячів і високорангових державних службовців є цьому беззаперечним підтвердженням. Йдеться про зосередження величезних капіталів в осіб, що займають або займали високі державні посади та мали (і мають) відчутний вплив на формування економічної політики корупційного штибу. Носії й ідеологи корупційних відносин, як правило, проникають в політику, рвуться до влади, намагаються впливати на ЗМІ і партійні об'єднання. І все це заради зловживання державними фінансами та державною власністю.

Аналіз інформації щодо стану антикорупційної боротьби з різноманітних джерел (ЗМІ, аналітично-практичні матеріали Державної служби фінансового моніторингу України, Генеральної прокуратури України, дослідження міжнародних організацій та ін.) дозволяє дійти висновку, що корупція закріплюється в символічному універсумі українського суспільства і знаходить відображення в наступних твердженнях-ознаках:

1. **Корупція безкарна** – гучні арешти, публікації, повідомлення про хабарі, про нецільове використання бюджетних коштів, розкрадання природних ресурсів, приклади розкішних маєтків чиновників, що обурюють суспільну думку, практично не закінчуються відомостями про покарання (співставного нанесеній шкоді суспільству) хабарників. Наприклад, відповідно до Єдиного реєстру судових рішень, за 2014–2015 рр. середній розмір неправомірної вигоди збільшився з 30 тис. грн до 40 тис. грн, при цьому третина хабарників була покарана штрафом, встановлений розмір якого не виконував покладену на нього мету: в 2015 р. середній розмір хабара, за який чиновники несли покарання, становив 22 тис. грн, в той час як середній розмір штрафу – 19 тис. грн, для співставлення: у 2014 р. співвідношення середній розмір хабара – середній штраф виглядало інакше: 9 тис. грн – 22 тис. грн. Крім того, за період березень 2014 р. – кінець лютого 2016 р. винесено біля 1000 приговорів за кримінальними справами по факту отримання, вимагання або посягання на неправомірну вигоду, при цьому тільки п'ята частина звинувачених опинилися за ґратами; негативно характеризує діючу судову систему, той факт, що з топ-5 найбільших хабарів, які перевищували суми в 1–2 млн грн, засуджено позбавленням волі лише одна особа [19].

2. **Корупція непоборна** – ця поширена думка як серед науковців, так і публічних осіб, регулярно промовляється в публічних дискусіях, діє як афірмація та закріплюється як догма в суспільній свідомості.

3. **Корупція має системний характер**. Олігархат – це не пара десятків найбагатших громадян України. Хоча вони є підґрунтям створеного порядку, проте ними вона не вичерпується. За ними йдуть сотні тисяч інших, створюючи в союзі з бюрократами штучні монополії та збираючи «корупційну данину» [13]. Це визначає національний економічний устрій з усіма його наслідками для широкого загалу (соціуму).

4. **Корупція притаманна не тільки державному сектору, але й приватному**. В тих випадках, коли керівник має можливість використовувати владу при

укладанні угод, наданні різноманітних пільг, премій, наймі робітників, виникають можливості організації корупційних практик з метою отримання особистої вигоди, незважаючи на економічну шкоду власникам або акціонерам компаній.

Значні масштаби корупції та її стале поширення на вітчизняних теренах призводять до необхідності сформулювати проблему пошуку шляхів та механізмів ефективної протидії інституалізації економічної корупції в усіх сегментах української держави і, насамперед, у базових секторах національного господарства.

За багатовікову історію людство так і не знайшло універсальних інструментів знищення корупції як суспільного явища. Водночас, немало країн, які перешли на цивілізаційний шлях розвитку, змогли продемонструвати відчутно успішні моделі антикорупційного буття.

Так, саме завдяки першочерговій й ефективній протидії корупції Сінгапур зміг менш ніж за півстоліття перейти від стану слабо розвинутої країни до числа найбільш розвинутих держав світу.

Цьому феноменальному результату посприяли три чинники. По-перше, жорстка політична воля Глави держави Лі Куан Ю. По-друге, жорстке антикорупційне законодавство. По-третє, спеціальна служба (Бюро з розслідувань корупції) з необмеженими повноваженнями. Бюро напряду підпорядковувалося Главі державі, що відкривало реальну можливість вести антикорупційні розслідування по відношенню до будь-якого відомства, державної служби, міністрів та інших чиновників [10].

Показовим прикладом запобігання та протидії корупції є країни Скандинавії – Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, в яких поряд з ефективним законодавством і судовою системою, активно застосовуються такі життєво важливі антикорупційні стимули, як справедливе оподаткування, достойні зарплати для працюючого населення і, в кінцевому підсумку, його високий життєвий рівень.

Також прикладом дієвої антикорупційної протидії є такі країни-сусіди України, як Польща і Румунія. Зокрема, досвід сусідньої Румунії, де декілька років тому корупційні відносини охоплювали всіх і вся, підтверджує, що всього дві антикорупційні структури, за наявності вищої політичної волі і жорсткої дієвості чинного законодавства, здатні відчутно загальмувати політичну й економічну корупцію в країні [10].

Регуляторний дирижизм передбачає відчутне підвищення якості самої держави. Саме за цієї передумови державний регуляторний дирижизм стає вищою формою управління, найбільш важливим інструментом розповсюдження бажаного ефекту. Регуляторний дирижизм – це практика, націлена знаходити управлінські рішення, які не завжди мали управлінський прецедент. Тому важливо забезпечити максимально можливу прозорість і передбачуваність контрольно-наглядової діяльності, запровадити чіткі «дорожні карти» для виконання антикорупційних заходів.

Антикорупційний дирижизм має стати центральним, найбільш важливим напрямком регуляторної діяльності спеціальних державних органів. Антикорупційний дирижизм як виключно важливий державний актуалітет не

повинен перетворюватися на породження все нових бюрократичних організацій. Уникнення надлишкового контролю і незаконного силового тиску має кореспондуватися з такими антикорупційними інструментами, які усе більш повно й відчутно визначатимуть правила детінізації всього розмаїтого спектру фінансово-економічних відносин на національному й міждержавному рівнях.

Авторитетні зарубіжні дослідники найбільш очевидних атрибутів економічної корупції (Р. Клітгаард, Р. МакЛин-Абароа и Л. Перріс) визначають останні як «злочин, в основі якого міститься розрахунок, а не пристрасть. Люди схильні до корупції, коли ризик є невеликим, покарання м'яким, а вигреш — доволі значним» [23]. Саме завдяки таким детермінантам в Україні явище корупції стало загрозою національній безпеці і державності.

За підрахунками фахівців нині на вітчизняних теренах діють та заявлені права на формування й функціонування 26 регуляторних структур, покликаних запобігати і протидіяти корупції. Тому на часі потреба в застосуванні т.зв. «бімодального антикорупційного управління», тобто у формуванні спеціальних регуляторних команд з представників новостворених державних антикорупційних структур, які б на ділі консолідували зусилля передусім Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку зарубіжних активів, новоствореної Фінансової поліції. Без цього практично неможливо уникнути нездорової конкуренції між згаданими та іншими структурами, покликаними запобігати та протидіяти корупції на вітчизняних теренах.

Висновки: на підставі проведеного дослідження можемо визначити, що інституціональна експансія корупції включає три взаємопов'язаних процеси: інтенсифікацію вже існуючих корупційних взаємодій, розширення поля корупційних практик і власне інституціоналізацію корупції, що безумовно підкреслює актуальність проблеми для національної економіки. Інституціоналізація економічної корупції означає, що спонтанна корупційна поведінка окремих індивідів заміщується регулярними діями, спрямованими на отримання неправомірної вигоди, які здійснюються у відповідності з визначеними правилами.

Задля подолання корупції в Україні потрібні системні перетворення:

- на державному рівні: антикорупційний дирижізм має стати центральним, найбільш важливим напрямком регуляторної діяльності спеціальних державних органів; забезпечення судової системи виносити справедливі вирoki по корупційним справам; максимальне ускладнення використання незаконно отриманих коштів;
- на рівні бізнес-середовища: впровадження програм комплаєнс відповідно до сучасних міжнародних практик;
- на національному та міжнародному рівнях: створення сталих та ефективних каналів комунікації між установами, що створюють антикорупційну систему, різними гілками влади в країні, з міжнародними моніторинговими організаціями, донорами та закордонними партнерами, а також населенням.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // zakon.rada.gov.ua.
Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III // zakon.rada.gov.ua.

2. *Алексеев С.В.* Коррупция в переходном обществе: социологический анализ: Автореф. дис... докт. соц. наук: 22.00.04 / Южно-Российский государственный технический университет (Новочеркасский политехнический институт). – Новочеркасск, 2008. – 42 с.
- Alekseev S.V.* Korruptsiia v perekhodnom obshchestve: sotsiologicheskii analiz: Avtoref. dis... dokt. soc. nauk: 22.00.04 / Iuzhno-Rossiiskii gosudarstvennyi tekhnicheskii universitet (Novocherkasskii politekhnicheskii institut). – Novoherkassk, 2008. – 42 s.
3. Аудит ЄС: Україна найбільш корумпована країна Європи // Українська правда.– 7.12.2016 // www.pravda.com.ua.
- Audyt YeS: Ukraina naibilsh korumpovana kraina Yevropy // Ukrainska pravda.– 7.12.2016 // www.pravda.com.ua.
4. *Щенко П.С.* Bubble economics як економіка фінансових спекуляцій // Теоретичні і прикладні питання економіки.– 2015.– Вип. 21. – С. 3–11.
- Ieshchenko P.S.* Bubble economics yak ekonomika finansovykh spekulatsii // Teoretychni i prykladni pytannia ekonomiky.– 2015.– Vyp. 21. – S. 3–11.
5. *Льїн В.В.* Фінансова цивілізація. – К.: Книга, 2007. – 527 с.
- Ilin V.V.* Finansova tsyvilizatsiia. – K.: Knyha, 2007. – 527 s.
6. *Йохансен Л., Педерсен К.Х.* Административная коррупция связана с неудачными или незаконченными экономическими реформами // Українські діалоги. Журнал міждисциплінарних дискусій з питань стратегії розвитку України.– 2015.– Листопад-Грудень. – С. 85–86.
- Iokhansen L., Pedersen K.Kh.* Administrativnaia korruptsiia sviazana s neudachnymi ili nezakonchennymi ekonomicheskimi reformami // Ukrainski dialohy. Zhurnal mizhdystsyplinarnykh dyskusii z pytan stratehii rozvytku Ukrainy.– 2015.– Lystopad-Hruden. – S. 85–86.
7. *Ковальчук А.* Боротьба з відмиванням брудних капіталів. Міжнародні стандарти та національні реалії. – К.: Знання, 2016. – 318 с.
- Kovalchuk A.* Borotba z vidmyvanniam brudnykh kapitaliv. Mizhnarodni standarty ta natsionalni realii. – K.: Znannia, 2016. – 318 s.
8. *Мандибуря В.О.* «Тиньова» економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження. – К.: Парлам. вид-во, 1998. – 135 с.
- Mandybura V.O.* «Tinova» ekonomika Ukrainy ta napriamy zakonodavchoi stratehii yii obmezhenia. – K.: Parlam. vyd-vo, 1998. – 135 s.
9. *Марчук Є.* Паралельна влада // Українські діалоги. Журнал міждисциплінарних дискусій з питань стратегії розвитку України.– 2015.– Листопад–Грудень. – С. 75.
- Marchuk Ye.* Paralelna vlada // Ukrainski dialohy. Zhurnal mizhdystsyplinarnykh dyskusii z pytan stratehii rozvytku Ukrainy.– 2015.– Lystopad–Hruden. – S. 75.
10. Мир против коррупции: ТОП-5 историй успеха // 24 канал.– 9.12.2016 // 24tv.ua.
- Mir protiv korruptsii: TOP-5 istorii uspekha // 24 kanal.– 9.12.2016 // 24tv.ua.
11. Національна система доброчесності Україна – 2015 // Transparency International Україна.–2015 // ti-ukraine.org.
- Natsionalna systema dobrochesnosti Ukraina – 2015 // Transparency International Ukraina.–2015 // ti-ukraine.org.
12. *Норт Д.* Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А.Н. Нестеренко, Предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.
- Nort D.* Instituty, institutsionalnye izmeneniia i funktsionirovanie ekonomiki / Per. s angl. A.N. Nesterenko, Predisl. i nauch. red. B.Z. Milnera. – M.: Fond ekonomicheskoi knigi «Nachala», 1997. – 180 s.
13. *Пасхавер О.* Поспішати повільно // m.nv.ua.
- Pashaver O.* Pospishaty povilno // m.nv.ua.
14. *Рощенко О.* Антикорупціонери: НАЗК має дослідити майно 375 офшорів // Українська правда.– 5.01.2017 // www.pravda.com.ua.
- Roshchenko O.* Antykoruptsiionery: NAZK maie doslidyty maino 375 ofshoriv // Ukrainska pravda.– 5.01.2017 // www.pravda.com.ua.
15. *Сатаров Г.А.* Некоторые задачи и проблемы социологии коррупции // Россия и современный мир.– 2003.– №4. – С. 146–153.
- Satarov G.A.* Nekotorye zadachi i problemy sotsiologii korruptcii // Rossiia i sovremennyi mir.– 2003.– №4. – S. 146–153.

16. *Сенченко М.І.* «Доларовий лохотрон» чи фінансове поневолення світу. – К.: ФОП Стебеляк, 2014. – 376 с.
- Senchenko M.I.* «Dolarovyi lokhotron» chy finansove ponevolennia svitu. – K.: FOP Stebeliak, 2014. – 376 s.
17. *Ситник А.* З політичною корупцією насамперед потрібно боротися на виборах // Дзеркало тижня. Україна. – 9.12.2016 // gazeta.dt.ua.
- Sytuk A.* Z politychnoiu koruptsiieiu nasampered potribno borotysia na vyborakh // Dzerkalo tyzhnia. Ukraina. – 9.12.2016 // gazeta.dt.ua.
18. *Скулиш Є.* Державне бюро розслідувань як спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції // Право України. – 2015. – №12. – С. 30–35.
- Skulysh Ye.* Derzhavne biuro rozsliduvan yak spetsialno upovnovazhenyi subiekt u sferi protyidii koruptsii // Pravo Ukrainy. – 2015. – №12. – S. 30–35.
19. Суд имитирует борьбу с коррупцией (исследование) // Аргумент. – 6.05.2016 // argumentua.com.
- Sud imitiruet borbu s korruptciei (issledovanie)* // Argument. – 6.05.2016 // argumentua.com.
20. *Трепак В.* Незаконне збагачення: кого і за що каратимуть // Дзеркало тижня. Україна. – 25.11.2016 // gazeta.dt.ua.
- Trepak V.* Nezakonne zbahachennia: koho i za shcho karatymut // Dzerkalo tyzhnia. Ukraina. – 25.11.2016 // gazeta.dt.ua.
21. *Шербак Ю.* Україна: виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі XXI століття. – К.: Дух і Літера, 2003. – 576 с.
- Shcherbak Yu.* Ukraina: vyklyk i vybir. Perspektyvy Ukrainy v hlobalizovanomu sviti KhKhI stolittia. – K.: Dukh i Litera, 2003. – 576 s.
22. Die Ukraine verliert ihre letzten Helfer // WeltN24 GmbH. – 9.12.2016 // www.welt.de.
23. *Klitgaard, R., MacLean-Abaroa, R., Parris, L.H.* (2000). Corrupt cities: a guide to cure and prevention. World Bank Publications, Oakland CA/Washington, California // www.lyenimesajinizvar.com.